

«Қораз кәмпит шет елдики десе...»

Хәзирги ўақытта дүнья жүзинде «Глобалласыў толқыны», «Жоқары технологиялар заманы», «Техникалық революция» процесслери тез пәт пенен хәрекет етип атырған бир дәўирде барлық халықлар ушын өзлериниң миллий өзлигин, мәдениятын, үрп-әдет, дәстүрлерин хәм әлбетте, ана тилин сап ҳалында сақлап қалыў хәм келешек әўладларға мийрас етип қалдырыў үлкен машқалаға айланып бармақта. Өйткени, бүгин дүньяда болып атырған ўақыялар ҳаққындағы хабарлардың енди бурынғыдай бизге келип жетиўи қыйын болып, ямаса тәсири онша сезилмейтуғын ўақытлар әллеқашан өтип кетти. Керисинше, дүньяның қайсы мүйешинде жүз берген ўақыя интернет, яки уялы телефон қурылмалары арқалы көзди ашып жумғанша бизге жетип келип атыр. Қайсы жерде болған тәбийий апатлар бизиң мәканымызға да өзиниң зыянлы тәсирлерин тийгизбей қалмайды. Демек, жер шары хәзир жүдә нәзик хәм тез сыныўға мейил болған мәйекке уқсап, алақанымызда шайқалып турғандай. Азғантай қозғалып кетсең қолыңнан түсип шыл-пәрше болатуғындай. Расында да дүнья хәзир сондай болып қалған.

Image not found or type unknown

Мине, усындай глобалласыўдың үстимизге жапырылып киятырған пәтли ағысы ақыбетинде дүнья жүзинде пайда болып атырған үлкен машқалалардың бири-дүнья халықлары ушын ортақ болған улыўмаласқан этикет, улыўмаласқан мәденият хәм улыўмаласқан менталитеттиң қәлиплесип атырғаны хеш кимге сыр емес. Бул өз гезегинде миллий менталитетимизге тән болған белгилердиң ыдыраўына, соның ишинде, ана тилимиздиң де қәдирсизлениўине алып келмекте.

Хәзирги ўақытта тил тараўында ислениўи тийис болған машқалалар оғада көп. Солардың бири ретинде аймағымыздағы сыртқы жазыўлар, атап айтқанда, реклама хәм дағазалар, көргизбели басқа хабарландырыў текстлери, сондай-ақ, барлық саўда шақапшалары хәм халыққа хызмет көрсетиў орынларының атамалары мазмунының мәмлекетлик хәм жәмийетлик мәплерге, әдеп-иқрамлылық нормаларына муўапық келмеўи хәм де мәмлекетлик тилде болыў

ҳалатының жүдә ашынарлы жағдайда екенлигин көрсетиўимизге болады. Бир саналы инсан хәм усы журттың жанашыр перзенти сыпатында жолларда кетип баратырып, көзиң қайсы тәрепке түссе (көзиңди жумып өте алмайсаң), сол жердеги сыртқы жазыўлар хәм атамалардың ала шубар тилде турғанын көрип ериксиз түрде ренжип басыңды шайқайсаң.

Усындай бир қыйын-қыстаў гезеңде Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетинде Мәмлекетлик тилди раўажландырыў департаментиниң шөлкемлестирилиўи, Министрлер Кабинетиниң усы жыл 20-январьдағы “Мәмлекетте мәмлекетлик тилде ис жүритиўди нәтийжели шөлкемлестириў исилажлары ҳаққында”ғы 34-санлы қарарының қабыл етилиўи хәм усы қарар негизинде Қарақалпақстан Республикасы Министрлер Кеңеси баслығы, Ташкент қаласы хәм ўәлаятлар ҳәкимлериниң руўхый-ағартыўшылық жумысларының нәтийжелилигин арттырыў, мәмлекетлик тил ҳаққындағы нызам хўжжетлерине әмел етилиўин тәмийинлеў мәселелери бойынша кеңесгөйи лаўазымының енгизилиўи мәмлекетлик тил тараўында ушырасып атырған машқалаларды шешиўдиң унамлы қәдемлериниң бири болды десек қәтелеспеймиз. Солай етип, усы қарар тийкарында февраль айында мәсләхәтшилер өз жумысын баслады.

9 март күни Бас министр А.Арипов басшылығында видеоселектор жыйналысы өткерилди. Бул видеоселектор жыйналысы негизинде Министрлер Кабинетиниң “Географиялық объектлердиң атамаларын, сондай-ақ, жәмийетлик орынлар, көшелер, имаратлар алдындағы жазыўлар хәм рекламалардың нызам хўжжетлери талапларына муўапықластырыў мәселелери хәм де орынларда Министрлер Кабинетиниң 34-санлы қарарының орынланыўы ҳаққында” протоколы тастыйықланды. Усы протоколда көрсетип берилген тапсырмаларды орынлаў бойынша Қарақалпақстан Республикасы Министрлер Кеңеси тәрепинен 2020-жыл 16-март күни исилажлар режеси ислеп шығылды. Усы режеде белгиленген ўазыйпаларды әмелге асырыў бойынша Республикамыздағы барлық район (қала)лардың ҳәкимликлеринде саўда хәм халыққа хызмет көрсетиў шақапшалары, шөлкемлер, кәрханалар хәм мәкемелерде, сондай-ақ олардың аймағында орнатылған сыртқы жазыўлар, дағазалар, реклама хәм көрсетпели мәлимлеме текстлериниң мәмлекетлик тилде болыўын тәмийинлеў бойынша

жууапкер шөлкемлер хызметкерлери хэм қәнигелерден ибарат турақлы жұмыс алып барыушы исши топар дүзилди. Исши топар қала хэм районларда жайласқан саўда хэм халыққа хызмет көрсетиў шақапшалары, шөлкемлер, кәрханалар хэм мәкемелерде, сондай-ақ олардың аймағында орнатылған сыртқы жазыўлар, дағазалар, реклама хэм көргизбели мәлимлеме текстлери бойынша мониторинг өткерди. Өткерилген мониторинг жұмысларының нәтийжелери бойынша Нөкис қаласы хэм районларда сыртқы реклама, сыртқы жазыўлар, көргизбели хабарландырыў текстлери бойынша 955 объектке талқы исленди. Талқылаў нәтийжелери бойынша 372 объектте (38,9%) жазыўлар басқа тилде (рус, англис), 583 объектте (61,1%) мәмлекетлик тилде жазылғанлығы анықланды.

Бул үйрениўде республикамыздағы барлық орынлардағы сыртқы жазыўларды толық түрде қамтый алмадық. Бул еле “қамыр ушынан пәтир” ғана. Егер хәммеси толық үйренилип шығылса, нызам қағыйдаларына жууап бермейтуғын унамсыз ҳалатлар буннан да бетер артып кеткен болар еди. Сонлықтан, бул исти тағы да даўам еттирип, әсиресе республикамыздың көзи-жүзи болған пайтахтымыздағы сыртқы жазыўлар бойынша өз алдына исши топар дүзип, буны арнаўлы түрде үйренип шығыў хэм тийисли шаралар көриўимиз зәрүр.

Хәзирги ўақытта аймақларда район(қала)лар хәкимлериниң мәсләхәтшилери тәрәпинен мәмлекетлик тил қағыйдаларына жууап бермейтуғын сыртқы жазыўларды тәртипке салыў бойынша әмелий ислер алып барылмақта. Атап айтқанда, Төрткүл районы “Самарқанд” көшесинде жайласқан сымағашлардағы жарамсыз ҳалға келип қалған рекламалар алып тасланды. Бозатаў районындағы саўда орынларына тийисли “Орен”, «Мы открылись», «Хозтовары и автозапчасти», «Мужской и женский салон», Тахиатас районындағы саўда шақапшаларына тийисли “Чайная” хэм басқа да жазыўлар мәмлекетлик тилдеги жазыўларға өзгертилди.

Мәмлекетлик тилди үгит-нәсиятлаўшы материаллар таярланып, үлкен жол бойларына хәм орайлық көшелерге орнатылмақта. Атап айтқанда, Беруний-Төрткүл проспекти, Хожели, Мойнақ районларының көшелери бойына А-380 өлшемдеги “Ана тилимиз – миллий мәнаўиятымыздың сарқылмас булағы (Ш.Мирзиёев)” атамасында баннерлар орнатылды.

Сондай-ақ, Мойнақ, Қоңырат районларында “Миллий тилди жоғалтыў – бул миллеттиң руўхын жоғалтыў менен тең” сүрени менен баннерлер хәм LED экранларға видеороликлер жайластырылды.

Әлбетте, бул исленип атырған жумыслар хәкиметимиздиң қоллап-қуўатлаўы менен мәмлекетлик тилимизди қәдирлеў бойынша қойылып атырған дәслепки адымлар болып табылады. Еле алдымызда ислениўи керек болған қаншадан-қанша ўазыйпалар күтип тур.

Егер биз бүгин өз үйимизде қыймылдамастан, сырт елли мийманлардың келиўине хәм импорт өнимлерге («қораз кәмпит шет елдики десе, жатып алып сорыйды») тек көзимиз қызығып отыра берсек, онда тез арада көшелеримиз, дүканларымыз хәм дәстурханымызды “басып кеткен” гамбургер, бургер, хот-дог, маркетлерден қутыла алмай қаламыз. Сонлықтан, тез арада мәмлекетлик тилдиң (қарақалпақ хәм өзбек тили) компьютерлескен тилин әмелге киритиў хәм дәстүрлеў – ана тилимизди бундай қәўип-қәтерден аман алып қалыўы мүмкин. Өйткени, тил тәғдири миллет тәғдири менен байланыслы болып, бундай жуўапкерли исти бүгин әмелге асырмасақ, ертең кеш болады.

Пердеғалий ДАБЫЛОВ,

Қарақалпақстан Республикасы Министрлер Кеңеси Баслығының
руўхый-ағартыўшылық жумысларының нәтийжелилигин арттырыў,

мәмлекетлик тил ҳаққындағы нызам ҳужжетлерине әмел етилиўин тәмийинлеў
мәселелери бойынша мәсләхәтшиси